

2023/12

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№12/2023
DEKABR (1)

Muassis:
 Buxoro davlat universiteti
 Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir: Ma'murov
 Bahodir Baxshullayevich

Jamoatchilik kengashi raisi:
 Xamidov Obidjon Xafizovich,
 Buxoro davlat universiteti
 rektori

Mas'ul kotib: Akramova
 Gulbahor Renatovna

Texnik muxarrir: Davronov
 Ismoil Ergashevich

Tahririyat manzili:
 Buxoro shahar,
 Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

E-mail:
 eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:
 www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining
 2021 yil 30 sentyabrda
 306/6-son Qarori bilan
PEDAGOGIKA,
PSIXOLOGIYA,
FILOLOGIYA, TARIX
FANLARI bo'yicha falsafa
 doktori (PhD) va fan doktori
 (DSc) ilmiy darajasiga
 talabgorlarning dissertatsiya
 ishlari yuzasidan asosiy
 ilmiy natijalarini chop etish
 tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
 ruyxatiga kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi:
 15.12.2023 y.
 Qog'oz bichimi 60x84 1/8.
 b/t.12,5.

Buyurtma raqami 1.23
 «FAN VA TA'LIM»
 nashriyotida chop etildi.
 Buxoro shahar

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305
 raqami bilan O'zbekiston
 Ommaviy axborot vositalari
 davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi
 va 2 oyda 1 marta chop etildi.
 2021 yil noyabr oyidan
 boshlab har oyda 1 marta
 o'zbek, rus va ingliz tillarida
 chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion
 tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-
 metodik jurnalidan ko'chirib
 bosish tahririyatning roziligi
 bilan amalga oshiriladi

Maqolada keltirilgan
 faktlarning
 to'g'riligi uchun muallif
 mas'uldir

07.00.00 – TARIX FANLARI	
Ахметов Д. Д. Тарих дарсларида мустақил таълим топшириқлари устида ишлаш	7
Ахатов Л. К. Фалсафий - ахлоқий қарашлар таҳлили – тасаввуф, сўфий ва ИЛМ ТИМСОЛИ	13
Ержанова Г. М. Тарих ўқитишда ўқувчиларни мантикий фикрлашга ўргатувчи ўқув топшириқлардан амалиётда фойдаланиш	17
Ганиев С. Т. Олий таълимда миллий тарихни ўқитиш орқали талабаларда мустақил ишлаш кўникмасини ривожлантириш усуллари	22
Iskandarov Sh. N. So'ngi amir said olimxonning afg'onistondagi muhojirligi	26
Miraxmedova Sh. N. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida kitobxonlik madaniyati	30
Nasirov B. U. Umumiy ovqatlanish tizimi faoliyatida ro'y bergan o'zgarishlar va ularning aholi turmush tarziga ta'siri. (xix asr oxiri- xx asr boshlarida o'zbekiston misolida)	34
Norinov M.R. Namangan madaniy haqiqatida muzeylarning o'rni (namangan o'lkashunoslik va madaniyat muzeyi misolida)	38
Norqochqarov X. E. Afg'onistonda o'zbek tilining qonuniy asoslanishi, o'zbeklar ijtimoiy-madaniy hayotidagi o'rni (XX asr – XXI asr boshlari)	41
Xamrokulova Sh. Sh. Qozoq xonligining shakllanish tarixi.	49
Yo'ldashev U. X. Raqamli tarix fanining shakllanishi va taraqqiyoti	53
Yunusxo'jayev H. Z. G'arb olimlari asarlarida ijtimoiy davlatchilik tarixining yoritilishi.	59
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
Abdullayeva X. N. Sehrli ertaklarda g'ayrioddiy tug'ilish motivining o'ziga xos turlari va ulaning tahlili	62
Абдуллаева Р. Х. Лингвокультурный анализ паремий, характеризующих внешность человека в русской и узбекской пословичной картине мира	66
Adizova O. I. Topishmoqlarning ijtimoiy –madaniy o'ziga xosliklari	74
Amonov U. Mumtoz adabiyotimida tazkirachilik an'anasi	79
Axrorova M. A. XX asr boshlarida navoiy an'anasi	86
Azimov Yu. Yu. "Devoni foniy" da she'r va shoirlilik haqida	90
Бобо-Ходжаева А. Л. О лингвокультурном влиянии некоторых тюркизмов на современный русский язык	95
Hojiyeva G. S., Abduraximova M. D. Fransuz tilidagi san'at terminlari asosida yasalgan frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari	98
Икрамова Ш. Отражение социальных ролей в семантической структуре слов	101
Муртазаева Ф. Р. Типология женских образов и характеров в мировой «женской прозе»	106
Pardayev S. SH. Til madaniyatning aloqa tizimi sifatida	113
Suyunov R. S. Milliy gvardiya bo'linmalari shaxsiy tarkibini tarbiyalashdagi muammolari	117
Suleymanov T. Kh. The syntactical and lexical peculiarities of "Barn burning" by w. Faulkner	120
Sunnatov T. Qadimgi dunyo madaniyatida badiiy ijod namunalari	124
Tohirova Sh. Y. Fundamental steps for the development of lexical competence in english classes of non-philological higher education institutions based on case studies	128

FRANSUZ TILIDAGI SAN'AT TERMINLARI ASOSIDA YASALGAN FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI

*Hojiyeva Gulchehra Salimovna,
Buxoro davlat universiteti Fransuz filologiyasi kafedrasida
katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd)*

*Abduraximova Maftuna Dilshodovna,
Buxoro davlat universiteti 4 kurs talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tilshunoslikda frazeologik birliklarning tutgan o'rni, shuningdek, san'atga oid terminosferada iboralarning yasalishidagi o'ziga xosliklar hamda ularning milliy-madaniy xususiyatlari ikki noqardosh til misolida tahlil etilgan.

Kalit so'zlar. Iboralar, ohang, kino, nota, konsert, couleur, danser, demi-mot, disque, art, broderie, musique.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НА ОСНОВЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕРМИНОВ ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье на примере двух неродственных языков анализируется роль фразеологизмов в языкознании, а также особенности формирования выражений в терминосфере, связанных с искусством, и их национально-культурные особенности.

Ключевые слова. Фраза, мелодия, кино, нота, концерт, couleur, danser, demi-mot, disque, art, broderie, musique.

NATIONAL-CULTURAL CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGICAL UNITS BASED ON FRENCH TERMS OF ART

Annotation. This article analyzes the role of phraseological units in linguistics, as well as their unique characteristics and cultural significance in the sphere of art. Using the example of an unrelated pair of languages, the analysis focuses on the emergence of idiomatic expressions and their national-cultural peculiarities.

Keywords: expression, rhythm, cinema, note, concert, couleur, danser, demi-mot, disque, art, broderie, musique.

Kirish. Ma'lumki, «san'at» insoniyat tarixi davomida turli bahs-munozaralarga sabab bo'lgan, hayotni inson orzu qilgan tomonga o'zgartira olishi bilan unga mazmun, go'zallik va estetik zavq baxsh eta oladigan ko'rinmas kuchdir. Shu boisdan u kishini ilhomlantirib, ijodkorlik, bunyodkorlik, yaratuvchanlikka chorlaydi. Bundan tashqari, san'at hayotni kuzatish, o'rganish va bilish vositasi sifatida odamlar orasidagi ma'naviy ko'prik hamda muloqot manbai vazifasini bajaradi. Qolaversa, san'at bashariyatning badiiy-estetik didini tarbiyalaydigan hamda unda muayyan dunyoqarashni ma'lum voqelikka nisbatan hissiy, ijtimoiy, ma'naviy, ma'rifiy, siyosiy aloqalarni shakllantiradigan darajada takomillashtirish qudratiga egadir.

Manbalarda «san'at» terminiga turlicha ta'riflar uchraydi. Jumladan, «San'at – bu his-tuyg'ularga, sezgi va intellektga ataylab murojaat qiladigan faoliyat, ushbu faoliyatning mahsuli yoki u haqida g'oyadir» [10]. «Rassomlik – cheksiz hayrat, tasavvur, taassurot, mo'jizaga boy san'at» [14] hisoblanadi. «Musiqalar – barcha donolik va falsafadan yuqori vahiydir» [13]. «Biz teatrda hayotni va hayotda teatrni xohlaymiz. Teatr – bu hayot» [12]. «Kino – bu tasvirni tovush bilan birlashtirishga bo'lgan juda kuchli istak» [11]. Shunga o'xshash san'at va uning turlari to'g'risidagi ta'riflarni qator va keng keltirish mumkin. Chunki san'at bu voqelikni badiiy timsollar vositasi bilan ijtimoiy aks ettirishda mahorat ko'rsatish jarayonidir [3, 26].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ta'kidlash lozimki, san'at sohasiga oid terminlar tilshunoslikda ko'p yillardan buyon tadqiq etiladi [3, 1, 4-8]. Xususan, quyida fransuz tilidagi san'at terminlari ishtirokida hosil bo'lgan iboralarning frazeologik birlik (bundan keyin – FB)lar sifatida obrazli ekspressivlik va ko'chma ma'no ifodalashi bilan bir vaqtda milliy-madaniy xususiyat kasb etishini ham ko'rish mumkin. Jumladan:

note nm

1) nota;

2) ohang;

Misol: fausse note – buzuq ohang; qalbaki, yasama, mos kelmaydigan narsa; note cristalline – jarangdor ohang; (loc) note juste – haqiqiy tafsilot; forcer la note – boʻrttirmoq, orttirib yubormoq, haddan oshmoq, chegaradan chiqmoq; [2,233]; Cet objet, cette remarque étaient bien dans la note. – Bu narsa, bu izoh juda mos tushgan edi. [2,363].

«Nota» hamda «ohang» maʼnolariga ekvivalent hisoblangan «note» termini yuqoridagi misollarda «tafsilot», «had», «chegara» singari ham turgʻun soʻz birikmasi, ham FB yasashga xizmat qilmoqda.

2. cinéma nm

1) kino;

2) kinoteatr;

3) kino sanʼati;

4) kino olami.

Misol: C'est du cinéma. – Bu qiziq, gʻalati; munofiqlik, soxtalik, uydirma, mubolagʻa [2,92].

Mazkur oʻrinda sanʼat termini hisoblangan «cinéma» vositasida yasalgan iboralarning oʻzbek tili leksikologiyasida bir necha sinonimlarga ega boʻlishi bilan birga, ularning bir-biridan farq qiluvchi, koʻproq salbiy boʻyoqdorlikka asoslangan obrazlilik kasb etishiga guvoh boʻlamiz.

3. flûte nf

1) fleyta, nay;

2) fleyta chaluvchi;

3) pl fam oyoq.

Misol: jouer des flûtes – chopmoq, yugurib ketmoq [2,231].

Yuqoridagi misolda musiqa cholgʻu asbobi «flûte» (nay) ishtirokida FB hosil qilingan boʻlib, ushbu oʻrinda iboradagi soʻzlar oʻzaro birikib, frazeologik butunlik hosil qiladi hamda «tezkorlik», «shoshilish», «olgʻa borish»ni ifodalaydi.

4. concert nm

1) konsert;

2) olqishlar oqimi.

Misol: (loc adv) de concert – birga, birgalikda, yakdillik bilan [2,105].

Tahlilga tortilgan «concert» termini oʻz maʼnosida aynan musiqaviy ahamiyat kasb etsa, koʻchma maʼnoda «olqishlar oqimi» hamda «de» predlogi bilan birikib, «bir yoqadan bosh chiqarib», «hamjihat boʻlib» singari maʼnolarga ishora qiladi.

5. couleur nf tus, rang, boʻyoq.

Misol: couleur feu – oʻt, olov, choʻgʻdek qizil, qipqizil rang; couleur gris d'acier – poʻlat rang, kul rang; robe de couleur – gulli, rangli koʻylak; homme de couleur – oq tanli odam; avoir de belles couleurs – bet, yuzning rangi, tusi yaxshi boʻlmoq; il est haut en couleurs – uning chakaklari qip-qizil; sous couleur de (loc prép) – niqobi ostida, bahonasi bilan, bahona qilib [2,120].

Yuqorida tahlil etilgan sanʼatga oid «couleur» termini oʻz maʼnosidan kelib chiqib, rang va u bilan bogʻliq tarjimalarga ega boʻlibgina qolmay, «sous» hamda «de» predloglari bilan hamohanglikda «niqobi ostida», «bahonasi bilan», «bahona qilib» kabi frazeologizmlar sifatida obrazlilik kasb etganligini taʼkidlash mumkin.

Natijalar va muhokamalar. 6. danser raqsga tushmoq;

Misol: Elle danse à la perfection. – U aʼlo darajada oʻyinga tushmoqda [2,403]; entrer dans la danse – allaqachon boshlangan ishda qatnashish, guruh yoki harakatga qoʻshilish; ne pas savoir sur quel pied danser – oyogʻi kuygan tovuqday [9].

Tadqiq etilayotgan misollar ichida feʼl soʻz turkumiga xos boʻlgan «danser» termini bilan hosil qilingan 1-gapda ushbu feʼl oʻz maʼnosida, keyingi oʻrinlarda, yaʼni «allaqachon boshlangan ishda qatnashish» soʻz birikmasiga hamda «oyogʻi kuygan tovuqday» iborasiga ekvivalent boʻlib kelmoqda.

7. demi-mot nm shama, ishora, evfemizm

Misol: (loc adv) à demi-mot – soʻz chiqar-chiqmas, ogʻzini ochishi bilan [2,146].

Mazkur misol tahlilidan «demi-mot» («yarimta soʻz») soʻz qoʻshilmasi adabiyot – soʻz sanʼatiga oid termin sifatida «à» predlogi bilan birikib, koʻchma maʼnoga ega boʻlganligi hamda «ogʻzini ochishi bilan» iborasi shaklida obrazli boʻyoqdorlik kasb etganini koʻrish mumkin.

8. disque nm gramplastinka

Misol: disque compact (C.D.) – kompakt disk; (loc fam) Change ton disque. – Plastinkani almashtir, gap mavzuini oʻzgartir [2,165].

Misollardan koʻrinadiki, fransuz tilidagi musiqa sanʼatiga oid «disque» termini «changer» («oʻzgartirmoq», «almashtirmoq») feʼli bilan birikib, noqulay vaziyatda «mavzuni oʻzgartirish»ga ishora

qiladi.

9. art nm san'at

Misol: (loc fam) C'est l'enfance de l'art – Bu juda oddiy [2,195].

Ushbu misol tahlili «san'at» terminining leksik tarjimada gap tarkibida «Bu – san'atning yoshligi.» tarzida emas, balki, «Bu – juda oddiy.» ma'nosida aynan fransuz tilida ko'chma ma'no ifodalashini ko'rsatadi.

10. broderie nf kashtado'zlik;

Misol: une broderie à jour – to'rsimon, ko'z-ko'z kashta. [2, 295] raconter sa vie en brodant un peu – hayotini bir oz bo'rttirib gapirib berish; exagérer sa vie en brodant un peu; hayoti haqida bir oz mubolag'a qilmoq, lof urmoq; broder son récit pour se faire remarquer – hikoyasini esda qolarli bo'lishi uchun bo'rttirmoq [3, 102-103].

Yuqorida tahlilga tortilgan barcha misollarda «broderie» («kashtado'zlik»), «en brodant» («bezak berib») va «broder» («kashta tikmoq») terminlari uslubiy bo'yoqdorlik asosida ko'chma ma'no anglatishini ta'kidlash mumkin.

11. musique nf musiqa

Misol: C'est toujours la même musique. – Doim bir xil gap; bir xil rad etish. [3, 113,115].

Ushbu misol tarjimasida «musique» termini bevosita boshqa gap bo'laklari bilan qo'shib, ibora tarkibida «gap», «raddiya» mazmunini anglatgan holda ko'chma ma'no ifodalab kelmoqda.

Xulosa. Tahlillarga suyanib, xulosa qiladigan bo'lsak, san'at inson aql-idroki, mehnati bilan vujudga kelgan, ijod qilingan badiiy asarlar yig'indisi va ularda voqeani badiiy aks ettirish vositasidir. Shuningdek, san'at ijtimoiy hayotning murakkab, rang-barang munosabatlari bilan aloqador bo'lib, u bir vaqtning o'zida mehnatning alohida turi ham sanaladi. San'at inson aql-idroki, mehnati, shuuri bilan yaratilgan ijod mahsuli, ijtimoiy ong va inson faoliyatining o'ziga xos shakli bo'lib, insoniyat ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi va dunyoni ma'naviy anglashning oliy namunasi hisoblanadi.

Iboralar ifoda plani bilan mazmun plani o'ziga xos qarama-qarshiligi va birligi asosida yuzaga kelishiga ko'ra alohida yondashishni o'rganishni talab qiladigan, obrazlilik va ekspressivlikni vujudga keltiruvchi murakkab vositalar bo'lib, ular badiiy, siyosiy, publitsistik matnlarning ifodaviy ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, san'atga oid terminlar vositasida yasalgan FBlarning o'z navbatida fransuz va o'zbek san'atidagi milliy o'ziga xoslik, madaniy va leksik taraqqiyot hamda mushtarak va differensial belgilarni ochib berishda muhim omillardan ekanligini yana bir bor ta'kidlash o'rinlidir.

Adabiyotlar ro'yxati:

Abdullayev N. San'at tarixi. – Toshkent (1987, 272), 2001. – B.192.

FRANSUZCHA-O'ZBEKCHA LUG'AT. DICTIONNAIRE FRANÇAIS-OUZBEK. – Toshkent, 2008. – 588 b.

Hojiyeva G.S. San'atga oid terminlarning leksik-semantik va milliy-madaniy tahlili (fransuz va o'zbek tillari misolida). Monografiya. – Buxoro, «Sadridin Salim Buxoriy» Durдона, 2023. -140 b.

Ibrohimov S. Farg'ona shevalarining kasb-hunar leksikasi. – Toshkent, «Fan», 1956.

Pardayeva 3. O'zbek tilining zargarlik terminologiyasi. Filol. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 1994. – B.199.

Toshniyozova G.S. O'zbek tilidagi rassomlik atamaları tadqiqi. – Toshkent, «Navro'z», 2015. – B.8-47.

.Мамбетова С.К. Термины искусства и особенности их перевода на английский язык. – Бишкек, 2008.

Фанайлова, Е. Научное искусство или искусственная наука.; Фанайлова Е. [Радио Свобода] 06.12.2009.

<https://fr.babel.com/fr/magazine/les-expressions-francaises-artistiques>

<https://fr.wikipedia.org/wiki/Art>

Devid Linch <https://citation-celebre.leparisien.fr/citation/cinema>

Jyul Renar. <http://evene.lefigaro.fr/citations/mot.php?mot=th%C3%A9%C3%A2tre>

Lyudvig van Betxoven / <https://www.linternaute.fr/citation/theme/115/musique/>

<https://uza.uz/uz/posts/tasviriy-sanatimiz-yuksalishi-y-lida-22-04-2020>